

Miskolci Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Textológiai program

Kovács József

EGYSÉGTŐL EGYSÉGIG
Csengery Antal és a centralista Pesti Hirlap szerepe
az Ellenzéki Párt megszervezésében

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető: Dr. Gyapay László egyetemi docens
Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Kecskeméti Gábor intézetigazgató egyetemi tanár

Miskolc, 2013.

I. A kutatás célja

Disszertációmban a sajtó anyag tisztázása révén teszek kísérletet arra, hogy az ellenzéki viták kontextusában feltárjam Csengery Antal 1844. július 1. és 1847. június 7. közötti tevékenységét. Ezzel egyszersmind a reformkori Ellenzéki Párt megalakulásáról próbálok egy olyan új narratívát kialakítani, mellyel a szakirodalom eddig nem számolt, és amelynek révén jóval több felmerülő kérdésre adható válasz, mint a korábbi elbeszélések nyomán. Ahhoz, hogy narratívám létrejöhessen, hitelt kell adnom az Eötvös József Szalay Lászlóhoz 1845 novemberében írott leveleiben foglaltaknak, és a forrásanyagot ezek szellemében kell elrendeznem. E leveleknek az eddigi szakirodalom nem szentelt elegendő figyelmet, hiszen nem mutatott rá arra a tervre, melyet Eötvös ezekben azért dolgozott ki, hogy a Pesti Hírlapot centralista kézben tartsa, és a centralista eszméket az ellenzék egészével elfogadtassa. Elbeszélésem kulcsszereplője ugyanakkor nem Eötvös, hanem a centralista Pesti Hírlapot leghosszabb ideig – 1845. július 1-től 1848. december 31-ig – vezető szerkesztő, Csengery Antal. A források ugyanis arra engednek következtetni, hogy Csengery szerkesztősége idején közvetítő szerepet töltött be az ellenzéki csoportok között, aminek következtében Eötvös tervének megvalósítása nagyrészt neki köszönhető. Dolgozatomban így Csengery Antal és az általa szerkesztett Pesti Hírlap szerepét vizsgálom az Ellenzéki Párt megszervezésében. Az ellenzék egysége 1844 júliusában a centralisták fellépésével szakadt meg, és az *Ellenzéki Nyilatkozat* aláírásával állt helyre, 1847. június 7-én. Disszertációmban sajtószövegekre koncentráva Csengeryt és elvbarátait helyezem a középpontba, és tárgyalom azt a folyamatot, melynek során az egymással szembekerült ellenzéki párttörödékek eljutottak a közös program kidolgozásáig. Céлом nem csupán a centralisták és municipalisták közötti viszony alakulásának leírása, hanem a Csengeryék által a reformellenzék zöme megnyerésére kidolgozott stratégia változásainak, és e stratégia elemeinek feltárása is. A vizsgált periódus kezdő időpontját ennek megfelelően a centralisták laphoz jutásához, végét pedig az Ellenzéki Párt alapító dokumentumának

tekinthető *Ellenzéki Nyilatkozat* aláírásához igazítom. Disszertációm ennek következtében viseli az *Egységtől egységig* címet.

Csengery szerkesztősége alatt azonban a Pesti Hirlap cikkeinek nagy része aláírás nélkül, vagy jellel ellátva jelent meg. E cikkek attribúciós eszközeire korábban még senki nem tett módszertani javaslatot, így Csengery cikkeinek elkülönítése sem történhetett meg. Elkerülhetetlen volt tehát dolgozatom textológiai megalapozása. Össze kellett gyűjtenem azokat a módszereket, melyek segítségével lehetőség nyílt a lap írásainak azonosítására, és el kellett végezni Csengery 1844 júliusa és 1847. június 7. között a Pesti Hirlapban megjelent cikkeinek szerzőhöz kötését is.

II. Az alkalmazott módszerek és a felhasznált források

Dolgozatom a vállalt kettős feladat következtében két részre oszlik: az első fele tanulmány, a második fele cikkazonosítás és forrásközlés. A két részben értelemszerűen eltérő módszereket kellett alkalmaznom. Disszertációm főszövege alapvetően politikatörténeti jellegű, és módszerei is jobbra hagyományosnak mondhatók. Az Eötvös József által Szalay Lászlóhoz 1845. novemberében írt levelekben foglaltakat hitelt érdemlőnek tekintve, illetve a disszertáció *Függelékében* közölt Csengery-cikkekre és egyéb, kiadatlan levéltári forrásokra támaszkodva módosítom a szakirodalmi állításokat. A korabeli sajtótermékek közül a Pesti Hirlap mellett főként a Budapesti Hiradót, az Erdélyi Hiradót, a Hetilapot, a Jelenkort és a Nemzeti Ujságot használtam. Emellett a reformkori közszereplők levelezéseit, naplóit, beszédeit is tanulmányoztam, részint kéziratos formában, részint szövegkiadásban. Disszertációm több megállapítását ugyanakkor jeles eszmetörténészek munkái inspirálták, különösen Reinhart Koselleck és Takáts József művei. Az inspirációt nyújtó eszmetörténeti módszereket az eredmények bemutatásakor a szükséges helyen ismertetem röviden.

A cikkazonosító-forrásközlő részben a szerzőhöz kötéshez számos módszert találtam alkalmasnak. Úgy vélem, az attribúciónál segítséget nyújthat a lap legfontosabb szerzőinek – Csengery Antal, Eötvös József, Irinyi József, Kemény

Zsigmond, Szalay László, Trefort Ágoston – stilisztikai, dialektológiai, morfológiai, helyesírási, igeidő használati és toldalékolási sajátosságainak ismerete. Az is támpontul szolgálhat, ha tudjuk, e szerzők mely szövegeket ismerték el sajátjuknak aláírásukkal, vagy egy később megjelent művükben; cikkeiket hogyan jelölték meg a Pesti Hirlapban, illetve más lapokban; mely azonosítatlan írások igazodtak az általuk propagált elvekhez; milyen témák iránt érdeklődtek, és milyen ügyek kapcsán írtak gyakran; mikor tartózkodtak olyan helyen – például külföldön –, ahonnan nem állhatott módjukban cikket küldeni a lapba; szerződésük szerint hány cikket kellett írniuk évente; írásaikban közösséget vállaltak-e nyíltan a centralista eszmével, illetve hírlapi vita során hogyan szólították meg ellenfeleiket, illetve az olvasókat. Segítségünkre lehet az is, ha tudjuk, hogy általában mekkora terjedelmű cikkeket írtak. Az itt felsorolt módszerekkel azonban egy-egy szerző írásainak azonosítása nem történhet teljes biztonsággal. A minél nagyobb határfokú attribúció érdekében így e metódusok közül a szerzőhöz kötés során igyekeztem minél többet alkalmazni.

Az attribúcióhoz szükséges szerzői adatok egy részét, például a tartózkodási helyre vonatkozókat a szakirodalomból, míg a stilisztikai, morfológiai, dialektológiai stb. sajátosságokat a munkatársak lapban megjelent írásait elemezve gyűjtöttem össze. Ehhez minden szerzőtől 20-20 cikket kívántam megvizsgálni, de a szerzői sajátosságok időbeli változásai miatt egyes esetekben ennél magasabb számú írás elemzésére volt szükség. Így végül Eötvös Józseftől 27, Trefort Ágostontól 22, Kemény Zsigmondtól és Szalay Lászlótól 20-20 cikket elemeztem részletesen. Irinyi Józseftől mindössze 17 cikket találtam a lapban, így sajátosságait ezek alapján határoztam meg. Csengerynek viszont mind az *Írói munkásságom* című művében magáénak vallott, mind pedig a lapban névalírással megjelent cikkeit – összesen 49 – is szükségesnek tartottam elemezni, hiszen célom az ő írásainak összegyűjtése volt. Vizsgálódásaim eredményeit – az azonosításhoz szükséges módszertant és a szerzői tulajdonításhoz szükséges adatokat – a *Forrásközlés* során (*III/1. Bevezető a jegyzetekhez*) hozom. Csengery cikkeinek azonosításában nagy segítségemre volt az a lista, melyen minden valószínűség szerint maga a szerkesztő írta össze a Pesti Hirlapban, illetve az *Ujabbkori Ismeretek Tárában* megjelent cikkeinek egy részét. Ezt

az összeírást az OSZK-ban található Csengery-kéziratok átvizsgálása során fedeztem fel. Ugyanitt Csengery-cikkek autográf kéziratai után is kutattam, de csak néhány, már ismert írás kéziratainak töredékeit találtam meg.

III. Az elért eredmények és a hasznosítás lehetőségei

Eredmények

Disszertációm forrásközlő részében betűhű átíratban közlöm a már korábban Csengerynek tulajdonított 49 Pesti Hírlap-beli írást, illetve azt a 72 cikket is, amelyeket textológiai vizsgálataim során én tulajdonítottam neki. Ez összesen 121 írás körülbelül 320 oldal terjedelemben. E cikkek különböző valószínűséggel adhatóak Csengerynek attól függően, hogy milyen módszerekkel történt az azonosításuk. (A teljes névalírással publikált cikkek például biztosabban köthetők az íróhoz, mint a csupán nyelvészeti módszerekkel azonosítottak.) Ennek megfelelően a szerkesztőnek tulajdonított szövegeket *Csengery-cikkek*, illetve *Vélhetően Csengery-cikkek* bontásban közlöm. A cikkekhez szövegkritikai jegyzeteket is csatolok.

Disszertációm tanulmány részében amellet érvelek, hogy a centralisták reformjavaslataikat annak a tervnek köszönhetően tudták az *Ellenzéki Nyilatkozat*ba foglaltatni, melyet Eötvös dolgozott ki Szalay Lászlóhoz 1845 novemberében írott leveleiben. A centralisták reformtörekvéseit csak a municipalistákéival összefüggésben lehet értelmezni. A két csoportot a korszakban az államszervezet jövőbeli felépítéséről vallott elképzelés alapján különítették, és nevezték el. A municipalisták az akkori decentralizált intézményrendszert kívánták fenntartani. Úgy vélték, ez akkor lehetséges leginkább, ha továbbra is a megyék töltik be az alkotmány védőbástyájának szerepét a bécsi befolyás alatt álló magyar kormány törvényellenesnek tartott intézkedéseivel szemben. A centralisták azonban nem tartották elégségesnek a megyék által nyújtott alkotmányos garanciákat, ráadásul úgy vélték, a megyerendszer széles hatásköre veszélyezteti az állam működését is. (A megyék sokszor országos ügyekben is rendelkeztek döntési jogkörrel.) A centralisták szerint az alkotmányos védőbástya

szerep betöltésére alkalmasabb lett volna egy központosított, parlamentnek felelős kormány. Ennek zavartalan működéséhez pedig szerintük szintén a megyék hatáskörének korlátozására lett volna szükség, amit azonban érthető módon a municipalisták utasítottak el. Az ellenzék szakadásához végül ez a nézetkülönbség vezetett. A létrejövő két csoportot már akkor municipalistáknak és centralistáknak nevezték; a municipalisták az általuk védeni kívánt megyék korabeli municípium megnevezéséről, míg a centralisták központosító törekvéseikről kapták nevüket. Lényegében minden ellenzéki liberális, aki nem a centralistákhoz tartozott, a municipalisták közé sorolható. Az egyes személyek politikai hovatartozásának megítélése azonban korántsem állandó. Jómagam a centralistákat egy dinamikus változó csoportnak vélem, melynek meghatározó tagjai a kezdetektől fogva Eötvös József, Szalay László és Trefort Ágoston voltak, akikkel hosszabb-rövidebb ideig más politikusok és publicisták is együttműködtek reformelképzeléseik megvalósítása érdekében. Dolgozatomban azokat a személyeket tekintem centralistáknak, akik a vizsgált időszakban munkálkodtak együtt szorosabban Eötvösökkel: Csengery Antalt, Irinyi Józsefet, Kemény Zsigmondot, Szemere Bertalant.

Eötvös fentebb említett tervének megértéséhez fontos az előzmények ismerete. Ő 1843-ban – minden bizonnyal centralista társai tudta nélkül – emlékiratokkal fordult Metternich kancellárhoz. Memorandumában az általa kívánt reformokról értekezett, és a második emlékirathoz mellékelte kísérlőlevélben kijelentette, hogy ha javaslatai megegyeznek a kormány elképzeléseivel, azok kivitelezésére felajánlja szolgálatát. Metternich nem fogadta el az ajánlatot, azonban úgy tűnik, Eötvös jelentkezését követően utasította a lapkiadó Landerert, hogy provokálja ki Kossuth felmondását a Pesti Hirlapnál, majd az így megüresedett szerkesztői széket kínálja fel a publikálási fórum után vágyakozó centralistáknak. Szalayék az így kézhez kapott lapban rögtön meg is kezdték eszméik ismertetését, amivel Metternich várakozásának megfelelően szakadást idéztek elő az ellenzéken belül. Ám a centralisták 1845 elejétől – Eötvös 1844 nyarától – megegyezésre törekedtek a municipalistákkal. A közeledési kísérletek azonban az ellenzéki csoportok elvhűsége miatt nem jártak sikerrel, így 1845 novemberében Eötvös magához ragadva

a csoporton belüli irányítást, új taktikát ajánlott eszméik municipalistákkal való elfogadtatására. Úgy gondolta, ha a centralisták lemondanak a Pesti Hirlapról a municipalisták javára, a reformellenzék megerendszert védelmező szárnya be fogja látni, hogy Kossuth nem Eötvösök miatt nem kap publikációs lehetőséget. A lap ugyanakkor továbbra is a centralisták kezében fog maradni, hiszen Landerer nem fogja azt Kossuthéknak adni. A municipalisták viszont ezt követően írni fognak a centralisták kezén maradó lapba, melynek elveivel később várhatóan megbarátkoznak, és melyben így később Csengeryék visszatérhetnek a központosítás tárgyalásához. Eötvös vélhetően azért volt biztos abban, hogy a lap centralista kézben marad, mert sejtette, hogy azt a Metternichhez írott memorandumoknak köszönhetően kapták meg. Szalayék elfogadták Eötvös tervét, mely a források tanúsága szerint később pontról pontra megvalósult. A kompromisszum 1845 novemberében jött létre a két ellenzéki csoportosulás között. Az ekkor tartott konferencián a résztvevők többsége amellet foglalt állást, hogy az ellenzék erőit jobban össze kell fogni, és ennek érdekében a Pesti Hirlapnak újra az ellenzék közös lapjává kell válnia. A konferencia eltiltotta a lapot a centralista eszmék hirdetésétől, Eötvös és Trefort pedig megfogadta, hogy egyelőre nem írnak abba. Csengery a lap 1846-os újrászámában közös ellenzéki programot tett közzé és vállalta, hogy a fontosabb kérdésekben konzultál az ellenzék vezetőivel. Ezt követően Eötvös várakozásának megfelelően valóban enyhülhetett a viszony a két csoport között, hiszen az 1846. februári értekezlet feloldotta Eötvös és Trefort publikációs tilalmát. A municipalista vezetők elhatározták, hogy a Pesti Hirlapot szellemi tekintetben elősegítik, vagyis írnak bele, és rokon elvű barátaikat is kéri erre. Csengery így vélhetően sikeresen hajtotta végre az Eötvös által kidolgozott terv első lépéseit, hiszen a municipalisták elfogadták ellenzéken belüli erőnek a centralistákat, és még a Pesti Hirlap is Csengeryék kezén maradt.

Úgy tűnik, 1846 márciusa és 1847. január 1-je között Eötvösök tevékenységét szigorú határok közé szorították az 1845. novemberi és 1846. februári ellenzéki tanácskozásokon hozott határozatok. 1846 májusában azonban a vámüggyel kapcsolatban vita zajlott Kossuth Lajos és Csengery között, melyből világossá vált, hogy Csengery feszegeti a kompromisszum adta kereteket. (Kossuth a Hetilap

hasábjain fejtette ki elképzeléseit.) A vita akörül folyt, hogy a Magyarország számára hátrányos kettős vámrendszert milyen módon reformálják meg. Kossuth és a reformellenzék zöme a Magyarország határain felállított védvámrendszer mellett foglalt állást. Ez a magyar ipart védte volna a külföldi – többek között az osztrák – versenytől. A centralisták azonban korábbi elveikhez visszanyúlva az osztrák örökös tartományokkal kötendő vámszövetség mellett álltak ki. Ennek egyik feltétele egy parlamentnek felelős magyar kormány felállítása lett volna, mely a vámokat az osztrák kormánnyal közösen szabályozta volna. A Csengery és Kossuth között ezután kibontakozó vita kompromisszummal ért véget, hiszen Kossuth ekkor készült új tervezete vámszövetségi rendezést írt körül védvámrendszeri fogalmakkal. Időközben azonban az is nyilvánvalóvá vált számára, hogy felelős kormány nélkül nem lehetséges a vámügyi helyzet megváltoztatása. Vélhetően ennek is köszönhetően került be a kormányfelelősség elve az *Ellenzéki nyilatkozat*ba.

A centralisták Eötvös tervének megfelelően 1847 januárjában visszatértek eszméik ismertetéséhez. Ekkor azonban a korábbiaknál jóval óvatosabban agitáltak eszméik mellett. Elveiket gyakran a municipalista vezetők érvelésével is alátámasztották. Ha pedig véleményük megegyezett a reformellenzék zöme által képviselttel, az ő publicistáikkal karöltve mutatták be elképzeléseiket. Mindeközben a főleg a municipalisták által használt alkotmányos nemzet politikai nyelvének több ízben is nagyobb hangsúlyt adtak, mint korábban. A politikai nyelv vagy beszédmód fogalmakat, állandó témákat, viszonyítási mintákat, érveléseket és értékeket, valamint ezekhez kapcsolódó előfeltevéseket és hiteket is jelent. A 19. század eleji Magyarországon használt beszédmódok közül Takáts József többet is leírt – republikanizmus, ősi alkotmányra hivatkozás, felvilágosult kormányzás, csinosodás politikai nyelvei –, majd a centralisták és municipalisták által alkalmazott beszédmódok meghatározására Dénes Iván Zoltán tett kísérletet. Dénes szerint a centralisták a felvilágosult kormányzás és a csinosodás, míg a municipalisták az alkotmányos nemzet, a csinosodás és a republikanizmus beszédmódjaival éltek. (Az alkotmányos nemzet politikai nyelvének kategóriája alatt Dénes a republikanizmus és az ősi alkotmányra hivatkozás beszédmódjainak keverékét érti.) Disszertációmban

Dénes megállapításait annyival egészítem ki, hogy Eötvösök az alkotmányos nemzet és a republikanizmus politikai nyelveivel is éltek, igaz ezekkel jóval ritkábban, mint a felvilágosult kormányzás és a csinosodás beszédmódjaival.

Csengeryék 1847-es óvatosságának hatására megnőtt az esélye eszméik reformellenzék zöme általi elfogadásának. Olyannyira, hogy 1847 tavaszán már Kossuth is a felelős kormányt jelölte meg hosszú távú célként. Ez a programpont később az *Ellenzéki nyilatkozat* szövegébe is bekerült. Mindeközben a municipalisták olyannyira elfogadták ellenzéken belüli erőnek a centralistákat, hogy 1847. márciusában az ellenzéki vezetők úgy határoztak, hogy ha Deákot nem tudnák megválasztatni a következő országgyűlésre követnek, Eötvöst kell megtenni az ellenzék vezérének az alsó táblán.

A források arra engednek következtetni, hogy az *Ellenzéki nyilatkozat* aláírása után a centralisták már kevesebb figyelmet fordítottak arra, hogy nyilatkozataikkal ne ingereljék a municipalistákat. Eötvös például *Teendők* című cikksorozatának a *Nyilatkozat* aláírását követően megjelent darabjaiban már újra megkezdte centralista alapokon álló programjának kifejtését, míg a *Nyilatkozat* megjelenése előtt mindössze a Széchenyivel szembeni védelemre szorítkozott. Széchenyi ugyanis *Politikai program töredékek* című művében kijelentette, hogy forradalomhoz fog vezetni, ha az ellenzék országgyűlési többséget szerez. Eötvöshöz hasonló módon járt el Kemény is *Eszmetöredékek a' korteskedés és ellenszerei körül* című cikksorozatában. A centralisták tehát elveik részletesebb hirdetéséhez csak az *Ellenzéki nyilatkozat* aláírása után tértek vissza. A *Nyilatkozat* megszületése tehát nemcsak a reformellenzék, hanem a centralisták számára is fontos esemény volt. Nem csupán az ellenzék egységesülését eredményezte, hanem azt is, hogy Eötvösök újra nyíltabban tárgyalhatták elveiket.

Mindezek alapján úgy tűnik tehát, hogy Eötvös József 1845 novemberétől 1847 júniusáig kézből tartotta a dolgokat annak ellenére, hogy a municipalisták a kompromisszumot saját maguk számára érezték előnyösebbnek. Az események ilyen irányú alakulásában pedig kulcsszerepe volt a két csoport között közvetítő szerepet betöltő Csengerynek is. A centralisták 1847-es engedékenysége folytán az ellenzéki

csoporthoz között kialakuló jó viszony pedig valószínűleg közrejátszott a parlamentáris kormány eszméjének terjedésében, így abban is, hogy Kossuth 1848. március 3-ai felirati beszédében országgyűlési javaslatként beterjesztette a centralista programot.

Disszertációmban cáfolni igyekszem azt a kortársi és szakirodalmi állítást is, hogy a centralisták naív, tapasztalatlan politikusok voltak. Ellenzéken belüli ellenfeleik ugyanis azzal vádolták Eötvösöket, mikor a lap centralista kézbe kerülése után elkezdtek elveik ismertetését, hogy tetteik rossz helyzetfelmérésből fakadnak. A municipalisták úgy vélték, hogy az adott helyzetben inkább a municípiumok védelmére lenne szükség, mivel a kormány is éppen akkor kezdeményezte adminisztrátorok kinevezését a megyék élére, mikor a centralisták is a törvényhatóságok ellen agitáltak. (Az adminisztrátorok lényegében fizetett állami alkalmazottnak minősültek, akiknek fő feladata a kormánypárt többségének biztosítása lett volna a megyékben.) A centralisták politikai képességeit lekicsinylő kortársi megítélés azóta is hagyományozódik a szakirodalomban. A források azonban arra engednek következtetni, hogy Eötvösök tudatában voltak annak, hogy eszméik nemcsak, hogy nem népszerűek Magyarországon, hanem a választásra jogosultak többsége nem is ismeri őket. Ezért mindenekelőtt elveik ismertetését – és népszerűsítését – látták szükségesnek, hogy aztán már csak az ezeken alapuló intézmények megvalósításáért kelljen küzdeniük. Ezen intézmények nélkül ugyanis a centralisták által kívánt reformintézkedések nem hozhatták volna meg a kívánt hatást. Szalayék tehát nem azért kezdték meg fellépésükkor elveik nyílt tárgyalását, mert nem voltak képesek az aktuális politikai helyzet felmérésére, hanem éppen a körülmények ismerete miatt cselekedtek így.

A centralisták ugyanakkor nem csupán az ismeretterjesztő tevékenység szükségességének voltak tudatában, hanem annak is, hogy eszméiknek ugyanúgy van tapasztalati alapja, mint a municipalistákéinak. Sőt, Eötvös szerint a centralista fogalmak tapasztalati alapja nagyobb is volt. Ugyanúgy kísérletnek tekintette ugyanis a municipalisták törvényhatósági rendszerhez való ragaszkodását – amit egyébként összeegyeztetetlennek tartott a haladással –, mint a centralisták által szorgalmazott parlamentnek felelős kormány bevezetését. A két kísérlet közül pedig a

municipalistákét tartotta veszélyesebbnek, mivel, mint írta: „ennek eredményére nézve más országok példája előttünk nem áll”. A Reinhart Koselleck által alkalmazott fogalmi felosztás alapján joggal tételezhető fel, hogy a centralisták elvei mögött valóban körülbelül ugyanannyi felhalmozódott tapasztalat állt, mint a municipalistákéi mögött. Tapasztalati alaptól függően Koselleck a fogalmakat három csoportra osztja. A teljes egészében a múltból táplálkozó és megszerzett tapasztalatokat összegző fogalmakat tapasztalati fogalomnak nevezi. Tapasztalatokat teremtő fogalmak alatt olyanokat ért, melyek rendelkeznek tapasztalati alappal, mégsem vezethetők le maradéktalanul a meglévő tapasztalatokból. A harmadik csoportba, a tisztán jövőbe mutató, várakozási fogalom kategóriájába azok tartoznak, melyeknek nem volt tapasztalati alapja. A külföldről átvett fogalmakat Koselleck a tapasztalatot teremtő fogalmak közé sorolta. A centralisták által használatba vett fogalmak többsége külföldről származott, például a kormányfelelősség és miniszteri felelősség kifejezések e korszakban születtek külföldi mintára műszóként. Ráadásul ezeknek is volt tapasztalati alapjuk, hiszen a korábbi törvényekből a kormány felelőssége is kiolvasható volt. Ezeket a fogalmakat tehát a tapasztalatokat teremtő fogalmak közé kell sorolni. Hasonló a helyzet a municipalisták által kívánt reformok többségével is. A jogkiterjesztés fogalma például megyei szinten kívánta részesíteni a nemesi előjogokból a lakosok egy részét. Ezt jelentette „a nép bevétele az alkotmány sáncaiba” fordulat. Az akkori politikai berendezkedést tehát nem változtatta volna meg jelentősen, csupán a választójogot rendezte volna népképviselési alapon az addigi nemesi privilégiumokon alapuló szavazati jog helyet. Tapasztalati alapja tehát a jogkiterjesztés fogalmának is volt, azonban ez is teremtett új várakozási horizontot. Így ezt a fogalmat is a tapasztalatot teremtő fogalmak közé kell sorolnunk. A szembenálló ellenzéki csoportok fogalomrendszere így körülbelül ugyanannyi felhalmozott tapasztalaton alapult. Úgy tűnik tehát, hogy a centralisták nemcsak az aktuális politikai helyzet helyes felmérésére voltak képesek, hanem egy olyan reformprogramot is tudtak szembeállítani a municipalisták elképzeléseivel, mely közel azonos mennyiségű megszerzett tapasztalaton alapult, vagyis legalább olyan működőképesnek ígérkezett, mint az éppen fennálló törvényhatósági rendszer.

A hasznosítás lehetőségei

Disszertációm eredményei a továbbiakban számos módon lesznek hasznosíthatók. A cikkazonosító-forrásközlő részben használt attribúciós módszertan mentén lehetővé válhat Csengery Antal 1847. június 7. után a Pesti Hirlapban megjelent írásainak összegyűjtése, illetve más korabeli folyóiratok azonosítatlan írójú cikkeinek szerzőhöz kötése is. A dolgozatban közölt Csengery-szövegtörzsek fontos forrásul szolgálhat a korszak kutatói számára, és lehetővé teheti a periódus értékelésének módosítását politika- és eszmetörténeti szempontból is.

Disszertációm tanulmány része önmagában is lezárt egész alkot, hiszen a centralisták fellépésével megszakadó ellenzéki egység az *Ellenzéki Nyilatkozat* aláírásával helyreállt. A későbbiekben a dolgozat e szakaszát szeretném könyv alakban is megjelentetni. Ennek ellenére e rész folytatása is bír relevanciával, hiszen az ellenzéken belüli viták a *Nyilatkozat* aláírásával még nem ültek el. Az *Ellenzéki Nyilatkozat* ugyanis csak azokat a reformpontokat jelölte meg, melyek eléréséért a párt dolgozni fog a továbbiakban, a megvalósítás módjában azonban nem foglalt állást. A centralisták ezt követően – érthető módon – amellet érveltek, hogy a változtatásokat az ő rendszerük alapján kell életbe léptetni. Ezt pedig ekkor már szabadabban tehetők, hiszen ők is tagjai lettek az Ellenzéki Pártnak. Az ellentétek újbóli felszínre kerülésével az ellenzéki csoportok viszonya ismét romlani kezdett. A helyzet később olyan mértékben éleződött ki, hogy a centralisták 1848 elején szövetséget kötöttek Széchenyivel Kossuth megbuktatására. Ez azonban azt is jelenti, hogy az ellenzéki csoportok viszonyának vizsgálata 1847. június 7-e után is bír relevanciával. A dolgozat tehát ebből a szempontból folytatható lenne egészen 1848. december végéig. Csengery, és az időközben társszerkesztővé avanszáló Kemény ugyanis ekkor visszaléptek a lap szerkesztésétől. Ezzel egyszersmind Csengery lapszerkesztői tevékenységének vizsgálata is teljessé válna.

A vizsgálandó periódust négy részre lehetne bontani. Az első részben a centralisták által a diétán tárgyalni kívánt kérdéseket, ezek óhajtott megvalósítási

módját, valamint az elfogadtatásuk érdekében az 1847–48-as országgyűlés megnyitása előtt tett taktikai lépéseket kellene kutatni. A második az országgyűlés megnyitásától az első felelős magyar kormány megalakulásáig tartó időszakot vizsgálná különös tekintettel arra, hogy Eötvösék milyen irányba próbálták befolyásolni cikkeikkel a törvényhozás munkáját, valamint hogy céljaik elérése érdekében milyen szövetséget kötöttek a parlamenten kívüli és belüli erőkkel. A harmadik rész a Batthyány-kormány megalakulása utáni időszakot venné górcső alá Eötvös és Trefort külföldre távozásáig. Eötvös a kormány minisztere, Trefort 1848. április 27-én a földművelés, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium államtitkára, majd emellett a júliusi választások után a főváros terézvárosi kerületének képviselője, Szalay pedig az igazságügyi minisztérium kodifikáló osztályának főnöke lett. Mindezek miatt ennek a periódusnak a vizsgálatakor nem csupán arra kell tekintettel lenni, hogy a Pesti Hirlap az országgyűlés elé kerülő tárgyakat mely irányba kívánta eldönteni, hanem arra is, hogy a centralisták milyen szerepet játszottak az új törvények előkészítésében és elfogadtatásában. Emellett szót kellene ejteni az ekkor félhivatalos kormánylappá váló Pesti Hirlap kormányzatot támogató tevékenységéről is. A negyedik rész az 1848. szeptember végétől december végéig tartó időszak vizsgálatakor csupán Csengery és a társszerkesztő Kemény cikkeinek vizsgálatára szorítkozhatna. A politikai tevékenységet folytató centralisták közül ugyanis Szalay, Eötvös és Trefort addigra már elhagyták az országot, Irinyi pedig a radikálisokkal szavazott a parlamentben.

Később szándékomban áll disszertációm e fejezetekkel kiegészíteni. Az így létrejövő művet szintén szeretném könyv alakban is megjelentetni. E kötet azt vizsgálná, hogy egy, a reformkorban meghatározó szerepet játszó csoport hogyan töltötte be hivatását a létrejöttétől a feloszlásáig. Megírása közben a sajtó tevékenységre koncentrálnék, központi szereplőnek pedig a leghosszabb ideig székeben ülő szerkesztőt választanám, aki bár nem a csoport legjelentősebb személyisége volt, de ellenzéken belüli közvetítői és lapvezetői szerepköreinek köszönhetően mégis sokkal járult hozzá saját és társai eszméinek megvalósulásához.

IV. A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

- KOVÁCS József, *Csengery Antal és az egységesített Pesti Hirlap = Doktoranduszok Fóruma Miskolc, 2008. november 13.*, szerk. SZÖKE Kornélia, Miskolc, Miskolci Egyetem Tudományszervezési és Nemzetközi Osztály, [2009], 12–15.
- GÁBORI KOVÁCS József, „*Írói dicsőséget nem kerestem*”: *Anonimitás és a szerzői attribúció lehetőségei a centralista Pesti Hirlapban*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2009/5, 539–574.
- KOVÁCS József, *Szerkesztőváltás a centralista Pesti Hirlap élén: A nagypolitika hatása egy reformkori folyóirat szerkesztői stábjának összetételére = Doktoranduszok Fóruma Miskolc, 2009. november 5.*, szerk. SZÖKE Kornélia, Miskolc, Miskolci Egyetem Tudományszervezési és Nemzetközi Osztály, [2010], 52–57.
- GÁBORI KOVÁCS József, *Ellenzéki párttöredékek közeledése a publicisztika útján = Doktoranduszok Fóruma Miskolc, 2010. november 10.*, szerk. FEKETÉNÉ PÁL Enikő, Miskolc, Miskolci Egyetem Tudományszervezési és Nemzetközi Osztály, [2011], 16–21.
- GÁBORI KOVÁCS József, „*A’ tegnapi nap történelmi nyomokat hagyott maga után*” (*Ki írta a március 15-i beszámolót a Pesti Hirlapba?*) = *Versében él...: Mózes Huba köszöntése 70. születésnapján*, szerk. Gréczi-Zsoldos Enikő, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2011, 77–87.
- GÁBORI KOVÁCS József, *Pártküzdelmek a Pesti Hirlap körül és ezek hatása Kemény Zsigmond pályájára = Határátlépések: A doktoriskolák III. nemzetközi konferenciája, Kolozsvár, 2010. augusztus 26–27.*, Szerk. DOBOS István, BENE Sándor, Bp., Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, 2011, 144–150, Országos Széchényi Könyvtár, <http://mek.oszk.hu/09700/09720/09720.doc> (2011. 10. 24.)
- GÁBORI KOVÁCS József, *Taktikák a centralista eszmék elfogadtatására = Tehetség gondozó műhely füzetek 1*, szerk. KEGYESNÉ SZEKERES Erika, FEKETE Sándor, Miskolc, ME BTK Tudományos Diákköri Tanács, 2010, 63–70.

GÁBORI KOVÁCS József, *A centralisták szerepe az ellenzék egységesítésében*, Századok, 2012/3, 563–607.

Előadások

KOVÁCS József, *Csengery Antal és a centralista Pesti Hirlap*, előadás a Miskolci Egyetem Doktorandusz Fórumán, 2008. november 13.

KOVÁCS József, *Szerkesztőváltás a centralista Pesti Hirlap élén*, előadás a Miskolci Egyetem Doktorandusz Fórumán, 2009. november 5.

GÁBORI KOVÁCS József, *A magyarországi ellenzék pártküzdelseinek hatása Kemény Zsigmond pályájára*, előadás a doktoriskolák III. nemzetközi konferenciáján, Kolozsvár, 2010. augusztus 26–27.

GÁBORI KOVÁCS József, *Ellenzéki párttöredékek közeledése a publicisztika útján*, előadás a Miskolci Egyetem Doktorandusz Fórumán, 2010. november 10.

